

Башук І. Г.,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри обліку і бізнес-консалтингу,

Харківський національний економічний університет імені С. Кузнеця

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКОВОГО ПРОЦЕСУ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Організація бухгалтерського обліку в бюджетних установах є складовою системи управління державними фінансами, що забезпечує законність, прозорість та ефективність використання публічних коштів. В умовах децентралізації, цифровізації державного сектору та інтеграції України до європейського фінансового простору зростає потреба у гармонізації національної системи бухгалтерського обліку з міжнародними стандартами публічного сектору (IPSAS).

Особливості функціонування бюджетних установ, їх правовий статус, цільове фінансування та суворе регламентація господарських операцій зумовлюють специфіку організації облікових процесів. На відміну від комерційних суб'єктів, де облік орієнтований на формування прибутку, у бюджетних установах він виконує функцію контролю за цільовим використанням ресурсів і формування достовірної інформації для органів управління.

Бюджетні установи – це юридичні особи публічного права, що утримуються за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів і не мають на меті отримання прибутку. Їх діяльність регламентується Бюджетним кодексом України [1], Законом «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [2], Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку в державному секторі (НП(С)БО ДС) [3].

Система бухгалтерського обліку в державному секторі базується на таких принципах: прозорість – забезпечення відкритого доступу до інформації про

використання бюджетних коштів; єдність методології – застосування уніфікованих стандартів і форм звітності; контрольованість – відстеження руху активів і зобов'язань; обґрунтованість – підтвердження кожної операції належним первинним документом; цільове призначення – використання коштів відповідно до затвердженого кошторису.

Організація обліку у бюджетній установі включає визначення облікової політики, структури бухгалтерської служби, розподіл обов'язків між працівниками, вибір форм і методів обліку, а також запровадження системи контролю.

Облікова політика бюджетної установи формується з урахуванням вимог чинного законодавства, структури фінансування, масштабів діяльності та специфіки операцій. На відміну від приватного сектору, вона має менший ступінь свободи, оскільки методологічні аспекти визначаються централізовано.

Основні елементи облікової політики включають: порядок обліку касових і фактичних видатків; правила ведення аналітичного обліку за кодами економічної класифікації; методи оцінки необоротних активів; порядок списання матеріальних цінностей і проведення інвентаризації; форми внутрішньої звітності та облікових реєстрів.

Бухгалтерська служба бюджетної установи може бути централізованою або автономною. У невеликих закладах освіти чи культури функції обліку часто виконують централізовані бухгалтерії, що підпорядковуються вищому розпоряднику бюджетних коштів. Така модель забезпечує методичну єдність і контроль, але водночас обмежує оперативність прийняття рішень на місцях.

Облік активів у бюджетних установах має низку специфічних рис.

Необоротні активи – це основні засоби, нематеріальні активи, бібліотечні фонди, малоцінні предмети тривалого користування. Їх облік здійснюється відповідно до НП(С)БО ДС 121 «Основні засоби», згідно з яким оцінка активів проводиться за первісною вартістю, а амортизація нараховується рівномірно протягом строку їх використання. На відміну від комерційних підприємств, де амортизаційні відрахування формують частину собівартості продукції, у бюджетних установах вони відображаються у складі фактичних видатків.

Облік зобов'язань здійснюється з урахуванням затверджених асигнувань, а їх реєстрація проводиться через органи Державної казначейської служби. Це запобігає перевищенню витрат над бюджетними призначеннями.

Фінансовий результат діяльності бюджетної установи не має комерційного змісту: позитивне або від'ємне сальдо виконання кошторису лише свідчить про рівень використання бюджетних ресурсів.

Організація звітності базується на принципах своєчасності, достовірності, повноти та зіставності. Бюджетна звітність є складовою загальної системи державної фінансової звітності. Її основними формами є: Баланс (форма №1-дс) – відображає стан активів, зобов'язань і власного капіталу; Звіт про фінансові результати (форма №2-дс) характеризує доходи, видатки та результат виконання кошторису; Звіт про надходження та використання коштів – деталізує виконання бюджетних програм; Звіт про рух необоротних активів – забезпечує інформацію для контролю за матеріальними цінностями. В умовах цифровізації активно впроваджуються електронні системи звітування – ІАС «Є-Казна», e-Data, ProZvit. Це підвищує прозорість фінансової інформації, знижує ризики маніпулювання даними та сприяє інтеграції з міжнародними інформаційними платформами.

Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку для державного сектору (IPSAS) [4] базуються на принципі нарахування (accrual basis) і спрямовані на забезпечення повного відображення всіх активів, зобов'язань та доходів, незалежно від руху грошових коштів. В Україні більшість бюджетних установ веде облік на касовій або модифікованій касовій основі, що обмежує можливості оцінки фінансового стану та довгострокових зобов'язань. Запровадження стандартів IPSAS передбачає перехід до обліку за методом нарахування, що дозволить формувати звітність, співставну з даними міжнародних організацій.

Серед основних відмінностей між НП(С)БОДС і IPSAS можна виділити:

принцип оцінки активів – IPSAS дозволяє переоцінку за справедливою вартістю, тоді як в Україні переважає історична оцінка;

визнання доходів і видатків – у міжнародній практиці доходи визнаються під час виникнення права на них, а не під час фактичного надходження коштів;

консолідована звітність – IPSAS передбачає обов’язкове складання звітності для всієї групи державних установ, тоді як в Україні звітність подається кожною установою окремо;

розкриття інформації – міжнародні стандарти вимагають ширшого розкриття даних щодо зобов’язань, пенсійних програм, резервів і ризиків.

Впровадження IPSAS в Україні розпочалося з 2015 року. Проте цей процес триває повільно через нормативні, кадрові та технічні бар’єри. Перехід на міжнародні стандарти потребує підготовки фахівців, адаптації програмного забезпечення, а також внесення змін до бюджетного законодавства.

Серед основних проблем організації бухгалтерського обліку в державному секторі можна виділити: надмірну складність і фрагментарність нормативної бази; нестачу кваліфікованих кадрів, здатних працювати за міжнародними стандартами; недостатній рівень автоматизації облікових процесів; відсутність єдиної інформаційної бази для контролю за виконанням кошторисів.

Удосконалення облікової системи має здійснюватися у таких напрямках:

цифровізація – впровадження єдиних програмних рішень для бухгалтерського обліку в державному секторі;

уніфікація облікових процедур – скорочення кількості локальних інструкцій і перехід до принципового регулювання на основі стандартів IPSAS;

професійна підготовка бухгалтерів – розвиток програм сертифікації фахівців публічного сектору (CIPFA, ACCA Public Sector);

інституційне зміцнення фінансового контролю – удосконалення системи внутрішнього аудиту в бюджетних установах.

Отже, організація облікового процесу в бюджетних установах є важливим елементом ефективного управління державними фінансами. Її специфіка зумовлена неприбутковим характером діяльності, централізованим фінансуванням і суворою регламентацією використання коштів. У процесі реформування державного сектору Україна поступово наближає національні стандарти до вимог IPSAS. Цей процес супроводжується низкою викликів – від недостатньої технічної бази до кадрових обмежень. Водночас впровадження

міжнародних підходів до обліку створює передумови для підвищення прозорості, підзвітності та ефективності використання публічних ресурсів.

Сучасні тенденції реформування публічного сектору вимагають переходу від традиційного підходу до інноваційної моделі управління даними. Стала цифровізація передбачає впровадження новітніх технологічних рішень, формування єдиного інформаційного простору, у межах якого інтегруються бухгалтерські, аналітичні та управлінські процеси. Інформаційна відкритість у діяльності бюджетних установ є запорукою підвищення рівня громадського контролю та довіри до використання державних ресурсів. Забезпечення публічного доступу до фінансової звітності, дотримання принципів прозорості та підзвітності створюють основу для ефективного моніторингу бюджетних витрат і оцінки результативності управлінських рішень. Водночас ключову роль у цьому процесі відіграє кадровий професіоналізм, адже якість облікових даних значною мірою залежить від компетентності бухгалтерів, рівня їх цифрової грамотності, здатності застосовувати міжнародні стандарти та адаптуватися до швидкоплинних змін законодавства.

Список літератури

1. Бюджетний кодекс України від : Закон України від 08.07.2010 №2456-VI (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 №996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
3. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку в державному секторі: Наказ Мінфіну України №1203 від 31.12.2013 р. URL: <https://mof.gov.ua/uk/nacionalni-polozhennja>
4. IPSAS Board. Handbook of International Public Sector Accounting Pronouncements. IFAC, 2024. URL: <https://www.ipsasb.org/publications/2024-handbook-international-public-sector-accounting-pronouncements>